

התנ"ך המבואר
דניאל
עזרא • נחמיה

התנ"ך המבואר

על ידי

הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)

דניאל

עזרא • נחמיה

התנ"ך המבואר

על ידי הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)

דניאל, עזרא ונחמיה

מהדורה ראשונה © 2017

הוצאת קורן ירושלים

ת"ד 4044 ירושלים 91040

טל': 02-6330533 פקס: 02-6330534

www.korenpub.com

© כל הזכויות על הפירוש שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים ירושלים.

הספר רואה אור בשיתוף המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים ירושלים.

© כל הזכויות שמורות על גופן תנ"ך קורן, 1962. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2017.

© כל הזכויות שמורות על גופן סידור קורן, 1981. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2017.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

מסת"ב 1-988-301-965-978 ISBN

MATANEL
FOUNDATION
GRANTED TO GIVE

הספר יצא לאור
בסיוע קרן MATANEL

ביצירת הביאור של כרך זה השתתפו:

עורכים ראשיים:	שרה פרידלנד בן ארזה והרב יוסף בן ארזה
עורך:	הרב מאיר קליין
ראליה וריכוז תמונות:	הרב דניאל אליאב
מרכז המערכת:	הרב מאיר הנגבי
הגהות:	גילה מאירסון וסימה אריה
עימוד:	חיה זיידבנד
איסוף תמונות ועיבודן:	רזיה ריצ'מן ואביטל כהן
איורים:	אמונה ש"ץ
ייעוץ גרפי:	הרב מאיר הנגבי, מיכל בריטמן, אליאב סטולמן ואליהו משגב

בהכנת הכתובים השתתפו:

הרב דוד פוקס
הרב חנן בניהו
הרב ינון חן
הרב כרמיאל כהן
אפרת גרוס

תוכן העניינים

הקדמה קצרה למהדורת 'התנ"ך המבואר'	ט
טיבו של החיבור	יא
לוח זמנים לספרי דניאל, עזרא ונחמיה	יד
דניאל	
מבוא לספר דניאל	3
דניאל וחבריו נעשים משרתים למלך בבל	4
דניאל פותר את חלום נבוכדנצר	10
חנניה, מישאל ועזריה מוסרים נפשם על קידוש השם	21
סיפור נבוכדנצר על חלומו השני	31
בבל ומלכה נופלים	40
דניאל בגוב האריות	48
חזיונות המלכויות והקץ	56
ארבע המלכויות והמלכות שלאחריהן	56
מלכויות מדי-ופרס ויוון	63
תחינת דניאל ומענה גבריאל על קץ חורבן המקדש	69
התגוששויות המלכים	75
עת קץ	87
חתימת החזונויות וחתימת הספר	89
עזרא - נחמיה	
מבוא לספרי עזרא ונחמיה	93
עזרא	
העולים מבבל בעקבות הכרזת כורש	94
בניית המזבח והנחת יסודות ההיכל	108
הפסקת בניית חומות העיר וההיכל	113
השלמת בניין המקדש וחנוכתו	123
עליית עזרא	133
ההיבדלות מגויי הארץ והוצאת הנשים הנכריות	146
נחמיה	
נחמיה משתדל בבניין ירושלים	154
בניית חומת ירושלים ורשימת הבונים	160
נחמיה משתדל עם עניי עמו	177

נחמיה משלים החומה ונוקט אמצעי זהירות	181
רשימת העולים הראשונים מבבל, רכושם ונדבותיהם	187
אספות העם בחגים	193
עצרת צום, וידוי וזעקה	198
העם כורת אמנה	205
רשימות מתיישבים, יישובים ויחסין	212
יישוב ירושלים	212
היושבים בירושלים וייחוסיהם	213
ערי יהודה ובנימין המיושבות	215
הכהנים, הלויים וייחוסיהם	217
חנוכת חומת ירושלים	219
תקנות נחמיה לשמירת המצוות	223
מקורות והערות	231

הקדמה קצרה למהדורת 'התנ"ך המבואר'

יודעים המעיינים ואפילו הקורא הפשוט שיצירת פירוש חדש למקרא היא מעשה לא פשוט הזקוק לשפע ברכות שמים מעל ולמאמצים רבים מתחת. בכתבת פירוש למקרא כרוכים שני קשיים מהותיים. הקושי האחד נתון בעצם היומרה להתייחס לטקסט העליון ביותר והמקודש ביותר שבגדר הנמצא ולהיצמד אליו בצורה כלשהי. הקושי השני נובע מכך שכבר נכתבו למקרא במשך 3,000 שנה פירושים רבים מאוד, והפירושים הללו נוצרו על ידי אנשים גדולים מכל ההיסטוריה שלנו; ומי יכול להתיימר להצטרף אל חבורה קדושה זו, ואפילו רק להיאחז בשוליה!?

את מפתח הכניסה למעשה נכבד זה אפשר למצוא בדברים שאמר רש"י לנכדו הרשב"ם (שכתב גם הוא פירוש לתורה), שאילו היה בכוחו, היה כותב עוד פירוש לפי "הפשטות המתחדשים בכל יום".¹ בכל דור ובכל יום עשוי להיפתח אור חדש או זווית ראייה חדשה. אכן, לא רק פירושים וחידושים מתחדשים בעולם, בכל דור מתעוררות שאלות חדשות בקרב לומדי התנ"ך, הן מתוך מה שמעסיק את הלומד באופן אישי הן מתוך עניינים האופייניים לתקופתו ולזמנו. כך אפשר לראות בדברי המפרשים הגדולים שנכתבו במשך הדורות, כי שאלות שעסק בהן האחד אינן מסוג השאלות שהטרידו את חברו. גם היום יש, תודה לא-ל, לומדים ומעיינים בתנ"ך ושאלות חדשות באמתחותיהם המצריכות תשומת לב, עיון והסבר חדשים. כל אלה מאירים את דברי תורת הנצח במגוון הסתכלויות המולידות "פשטות המתחדשים בכל יום".

הביאור שלפנינו מבקש לפרש את המקרא במישור הפשוט. לכאורה זהו המישור הפשוט ביותר, אך לאמתו של דבר הוא הקשה ביותר. הפירושים על דרך הרמז, הדרש או הסוד פתוחים יותר. המפרשים בדרכים אלו הם בני חורין לקשר בין הפסוקים שלפניהם לבין דברים אחרים המצויים במרחבי הרמז, הדרש או הסוד, והם כבולים פחות למלות המקרא ולמושגיו. לעומת זאת, בהגדרתו של הפשוט ובדרכי יישומו התחבטו רבים. שכן פירוש

1. פירוש הרשב"ם בראשית לז,ב.

פשוטו של מקרא צריך להיות אחוז באופן הדוק במשמעות המילולית והדקדוקית של המלים ולא להניח ידו גם מהקשרן התחבירי והענייני. אכן, בעיית היחס שבין 'פשוטו' ל'משמעו', אין לה פתרון מלא.² קושי עקרוני יותר הוא שבכתיבתו של פירוש על דרך הפשט מנסה המבאר לעמוד על דעתו של המחבר; אולם ספרי המקרא, שאינם מבטאים את דעתו של האדם שכתבם, אלא את התודעה האלוקית העומדת מאחוריהם – אי אפשר למצות את פשרם באותו אופן.

לביאור זה הוצמדו מראי מקומות המפנים למפרשים רבים, אולם אין הוא לקט מן המפרשים הללו. הוא לא נוצר בדרך זו, ואינו מתכוון להיות לקט או מבחר פירושים שנכתבו במשך הדורות. מראי המקומות מובאים כאן כדי להראות שיש לביאור ביסוס במקורות אחרים, או על כל פנים 'חברה'. אכן, אין תכליתו של הביאור הזה להציג חידושים מהפכניים; אדרבא, עיקר עניינו הוא לשמש ביאור שקוף. מגמתו היא להיות כה בלתי מורגש, עד שהקורא-הלומד לא יבחין בקיומה של מחיצה בינו לבין הכתובים. מעשה ההנגשה הזה מבקש לאפשר לתורה לדבר בעצמה, לנביאים לנבא את נבואתם ולחכמים ללמד את חכמתם. כדי שלא להפריע לקולם של הפסוקים להישמע, מנוסח הביאור בקיצור, כך שלא יהיה בגדר שריון מכביד ומסתיר אלא מעטה קל שאיננו ניכר.

במעמד הר סיני שמעו כל ישראל קול גדול וְלֹא יִסָּף,³ וחכמים ביארו כי קול גדול זה לא פסק.⁴ תקוותי שמפעל זה יעזור לאנשים לשמוע את הקול המידבר מן התורה ומן הנביאים גם בעולם העסוק והרעשני שלנו.

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

2. ראו למשל הקדמתו של רבי אברהם אבן עזרא לפירושו.

3. דברים ה'יח.

4. אונקלוס; סנהדרין יז ע"א.

טיבו של החיבור

ביאור התנ"ך שלפנינו בא להקל על הקורא במקרא בן זמננו, לגשר על פערי השפה, תפיסת העולם והתרבות שבינו לבין עולם התנ"ך, להבהיר במידת האפשר עמימויות, ולענות על תמיהות וקשיים, מודעים וסמויים, בהבנתה. לחיבור שני חלקים המשלימים זה את זה אך אינם זוקקים זה את זה: **ביאור צמוד המשולב במלות המקרא, והרחבות פרשניות וראליות נפרדות** בתחתיתו.

הביאור מחולק ליחידות ענייניות, חלוקה שאינה עולה בקנה אחד עם חלוקת הפרקים המקובלת. כל עניין תָּחום לעצמו, מוגדר בכותרת ופותח במבוא קצר. אין לראות בתבנית המופיעה כאן חלוקה פסוקה של המקרא, אלא מעין הצעת הגשה כחלק מהביאור, לנוחות הקורא והתמצאותו. מוצעת כאן גם תת-חלוקה לפסקאות בתוך כל עניין, וכן פתיחת כל דיבור בשיחה בשורה נפרדת. חלקים פואטיים קוטעו גם הם לשורות בצורה המבליטה מלה או ביטוי חוזרים.⁵

בביאור מתפרשים לשון הכתוב והקשרי המשפטים ברובד הפשוט ביותר, מתוך חתירה לקיצור ולהקלה על שטף הקריאה במקרא. כיוון שכך אין הפירוש צמוד לשיטה פרשנית אחת או לפירושים ידועים ומקובלים דווקא. למרות מגמה זו במקרים אחדים מוזכרים גם פירושים חלופיים, כאשר יש יותר מפירוש פשוט אחד. אף כאשר המסורת ההלכתית מפרשת את המקרא בדרך שונה, יוזכר הדבר וינומק בקיצור בביאור עצמו או בהפניות המצוינות בו, כדי לדבוק בפשט העולה מן הכתוב עצמו וגם לעמוד על פירוש הכתוב כפי שנלמד בתורה שבעל פה.

5. בטקסט המשלב בין פסוקי המקרא לבין הביאור מתקיימות זו בצד זו שתי מערכות פיסוק – סימני הפיסוק שנבחרו לפסוק עצמו, וסימני הפיסוק המתייחסים למהלך הביאור. משום כך ומסיבות דידקטיות רבים בו סימני פיסוק, גם שלא לפי כללי האקדמיה ללשון העברית הנוהגים היום.

יש לציין כי גם כשהדברים כתובים בלשון סתמית ופסקנית, הפירוש אינו מתיימר לקבוע כי זהו הפשט ואין בלתו. אין בכך אלא הצעה – לעתים חדשה – המתיישבת על פשוטו של מקרא ועל לב הקורא. מטעמים דידקטיים לא נפרשו כאן השיקולים הפרשניים העומדים מאחורי הבחירה לבאר כך ולא אחרת.

בצדו הימני של כל מִפְתָּח מופיע רצף הפסוקים המנוקד והמפוסק בטעמי המקרא כבתנ"ך קורן, ובהמשכו ובצדו השמאלי מופיעות שנית כל מלות הפסוקים,⁶ וביניהן משובצים דברי הביאור הצמוד. כך יוכל הלומד לשוב תמיד לעיין בהקשר הרצוף של מילות התנ"ך, והקריאה בביאור לא תחליף את קריאת המקור.

ההרחבות כוללות חומרי רקע, מקבילות פנים-מקראיות, פירושים חלופיים, העשרה בדברי מדרש ומחשבת ישראל לדורותיה, תעודות חיצוניות והערות לשוניות. בצדם של אלו מופיע חומר ראלי מילולי וחזותי לגבי מקומות, עמים, צמחים ועצמים המוזכרים במקרא – בהתאם לידע המדעי המעודכן ביותר. חומרים אלו מופיעים בצד הכותרת 'העולם'.

בספרי דניאל ועזרא ישנם חלקים ארמיים. לנוחות המעיין הוספנו תרגום מילולי בסוגריים ובגופן שונה מן הביאור. בתרגום זה הושארו המלים לרוב לפי סדר המלים במקור הארמי, גם כשסדר זה אינו רווח בלשוננו, אלא אם כן סדר המלים מנוגד לחלוטין לסדר המלים המקובל בעברית בת זמננו. התרגום אינו בא להורות על מקורן המשותף של מלים עבריות וארמיות. על כן נמנענו פעמים רבות מתרגום המלה הארמית בחלופה העברית ששורשה זהה או מקביל, אם משמעה בעברית של היום אינו זהה למשמע המלה במקור. כמו כן לא נצמדנו למערכת הזמנים הארמית, אלא העברנו את המסופר אל המקובל בעברית הכתובה בת זמננו. לכן תורגמו כל אירועי העבר ללשון עבר גם כשבמקור הם סופרו בצורת ההווה.

בסוף הספר מצוינים מקורות והפניות המסומנים בביאור. המקורות שנכתבו על ידי העורכים, מתייחסים בדרך כלל לפסוקים ולביאוריהם במקומות אחרים במקרא, לדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים, פרשנים

6. בתוך הביאור הובא הנוסח המקראי כקריאתו. כלומר, הקרי הוכנס במקום הכתיב, ושמות הוי"ה מסומנים בדרך כלל: 'ה', או 'ה' אלוהים' כשהצירוף הוא 'אדוני ה', בהתאם לצורת הקריאה המקובלת.

מכיוון שבביאור ניטעים שבדי הפסוק בתוך הקשר טקסטואלי חדש, יש שהניקוד המקורי אינו מופיע בשלמותו בעקבות אילוצי התחביר החדש. כמו כן הוסרו במקומות אחדים המקפים כאשר צירוף מקראי מוקף נשבר במילות הביאור.

מקראיים, ספרי מחשבה, שאלות-ותשובות של חכמים ראשונים ועוד. כאשר המקור אינו זהה לגמרי לכתוב בביאור, הוא צוין כהפניה בלבד ("ראו...") ולא כמקור סתמי.

רצף הפסוקים של התנ"ך המובא במהדורה זו הוא הנוסח המדוקדק שנבחן היטב בהוצאת 'קורן'.⁷ המהדורה יכולה להתאים ללימוד אישי, משפחתי או לימוד בחבורה. מחשבה ועבודה רבות הושקעו בעיצוב הנאה והנוח ביותר. עיצוב זה הוא פרי שיתוף הפעולה בין מסורת העיצוב המוקפד של הוצאת קורן לבין הניסיון הרב שנצבר במכון לפרסומים תלמודיים. תודתנו לר' מאיר הנגבי שריכז את הפרויקט בתבונה, בעדינות וביעילות. ייזכר לברכה ר' חנוך בן ארזה ע"ה, אוהב תורה ושוחר ספר, אביהם של שניים מהעורכים, שרוחו והכבוד שחלק למלים שרו עליהם בעת העבודה על החיבור.

סגנון הכתיבה ישראלי-עכשווי. על אף המגמה הכללית לשמר ככל האפשר את שגב המקרא, נושבת על פני החיבור גם רוח מרעננת ורלוונטית לדורנו.

העורכים

7. לשם דיוק הקריאה הובחן כאן השווא הנע מן השווא הנח. סימנו של השווא הנע בולט יותר, למשל: נִפְשָׁךְ. כדי לבדל את הקמץ הקטן מן הקמץ הגדול סומן הקמץ הקטן באמצעות סימן גדול, דוגמת חִכְמָה. עוד על שיטת הניקוד של תנ"ך קורן ראו באתר ההוצאה: <https://korenpub.com/koren/isrnis/koren-isrnis-about/witt-hniqvd.html>

לוח זמנים לספרי דניאל, עזרא ונחמיה

מלכי בבל פרס ומדי	נביאים	מנהיגים בישראל	מאורעות מרכזיים	מניין השנים לפי סדר עולם / במחקר
נבוכדנצר (45 שנים)	ירמיהו (581-627) יחזקאל (570-597)	יאשיהו יהואחז יהויקים יהויכין	חורבן נינוה - נפילת אשור	ג'ש"ב 612/440 לפנה"ס
		צדקיהו נציבות גדליה	חורבן בית המקדש הראשון	ג'של"ח 586/422
אויל מרדך (23 שנים)	דניאל ?		מות נבוכדנצר שחרור יהויכין מהכלא (מלכים ב' כה, כז)	ג'שס"ה 395
בלשאצר (3 שנים) (דניאל ח, א)				
כורש (הפרסי) 'הגדול' 5-3 שנים לאחר כיבוש בבל		זרבבל (ששבצר) ויהושע הכה"ג	כיבוש בבל (דניאל ט, א) מות דריוש המדי הצהרת כורש - עליית זרבבל (ששבצר) ויהושע הכהן הגדול	ג'שצ"ז 539/370
אחשוורוש בן דריוש המדי (14 שנים)		מרדכי ואסתר	מות כורש מכתב השטנה של צרי יהודה ובנימין הפסקת בניית הבית	ג'שצ"ג 531/367
דריוש הפרסי המכונה גם ארתחשטא (36 שנים)	חגי (520) זכריה (516-520)		דיכוי מרד העיר בבל וייסוד פרספוליס הבירה	ג'ת"ז 517/353
			בניית המזבח, יסוד היכל ה' (עזרא ג, י)	ג'ת"ח 516/352
			סיום בניית הבית (שנת 6 לדירוש)	ג'תי"ב 512/348
מלאכי (470-500)		עזרא (29 שנים)	עליית עזרא - א בניסן הגעת עזרא לירושלים - א באב	ג'תי"ג 458/347
		נחמיה (16 שנים)	נחמיה פחת יהודה - ניסן סיום בניית החומה - כה באלול (נחמיה ו, טו) כריתת האמנה - כד בתשרי (נחמיה י, א)	ג'תכ"ו 445/334
			כיבוש פרס ע"י יוון	ג'תכ"ח 332

70 שנות גלות בבל

52 שנים בערך (לפי סדר עולם)

בין המחקר ההיסטורי לבין מסורת חז"ל קיים פער המגיע ל-165 שנים. כמו כן קיימים הבדלים באשר לסדר מלכי פרס ולמניינם. בכתובים חסר מידע כדי לחשב את שנות מלכות פרס. על פי סדר עולם רבה ל, מלכות פרס בפני הבית נמשכה 34 שנים בלבד. נראה כי השנים הנזכרות בחז"ל הן "מקוטעות", דהיינו אותה שנה יכולה להיחשב להיכלל בימי שני מנהיגים. כמו כן במניין השנים למניין אומות העולם ייתכנו שינויים של שנה-שנתיים.

דניאל

מבוא לספר דניאל

ספר דניאל מיוחד בספרי המקרא מכמה בחינות:

ראשית, חלקו כתוב בארמית ולא בעברית. אמנם גם חלקים מספר עזרא כתובים בשפה זו, אבל בדניאל אין מדובר במסמכים או תעודות רשמיות שהובאו בשפת המקור, אלא בגוף הספר עצמו. גם החלק הכתוב בעברית מכיל ביטויים סתומים.

שנית, ספר דניאל סובב סביב דמות מרכזית אחת. אף שמופיעים בו גם אנשים אחרים, עיקרו מספר על תולדות חייו של האיש דניאל מראשיתו, על מעשיו ועל חזונותיו.

שלישית, למרות חזיונותיו של דניאל, אין הוא נחשב נביא מובהק. העובדה שספר דניאל אינו נמנה עם ספרי הנביאים שבמקרא אלא הוא מופיע בחטיבת ספרי הכתובים, אינה קשורה בסדר הזמנים, שכן דניאל הוא בערך בן דורו של הנביא יחזקאל שהתנבא בבבל¹, והוא מוקדם לחגי, זכריה ומלאכי, הנביאים שפעלו בראשית ימי הבית השני. ספר דניאל לא נכלל בחטיבת ספרי הנביאים משום שמעמדו שונה ממעמדם של הנביאים. נביא איננו רק מי שרואה חזונות שמימיים, צופה עתידות או מגלה את המתרחש בקצווי תבל, אלא מי שמקבל את דבריו כנבואה ואומר אותם בשליחות האל. גם כאשר דניאל עסק בעניינים כלליים, וסיפר על ההתגלויות שחווה באמצעות מלאכים ועל ידי חלומות, הוא לא נשלח בתור נביא.² משום כך ספרו הוא למעשה ביוגרפיה. בחלקו הראשון מדובר עליו בגוף שלישי, ואילו ההמשך כתוב כאוטוביוגרפיה – דניאל מדבר על עצמו בגוף ראשון.

דמותו של דניאל מזכירה את תבנית היהדות המוכרת לנו מימי הבית השני. הן תפילותיו של דניאל והן שמירת המצוות שלו מבטאות דרך חיים שגם אם הוא עצמו לא היה היוצר שלה, הוא היה אחד מאבותיה.

חלקו הראשון של ספר דניאל עוסק במעשיו וניסיונותיו, וחלקו השני עוסק בחזיונותיו המרמזים למהלך הגדול של ההיסטוריה, ומזכירים קצת את החלומות שפתר דניאל לנבוכדנצר בתחילת הספר. חלקים מחזיונותיו קשים לפענוח והם נותרים עלומים עד אחרית הימים.

1. ראו עוד ההרחבה ליחזקאל יד, יז.

2. ראו מגילה ג ע"א; מורה נבוכים ח"ב מה.

א בְּשַׁנַּת שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּא נְבוּכַדְנֶאֶצַּר
 ב מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלַם וַיֵּצֵר עָלָיָהּ: וַיִּתֵּן אֲדָנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים
 מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמִקְצַת פְּלִי בֵּית־הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ־שֹׁנְעַר
 ג בֵּית אֱלֹהֵיו וְאֶת־הַפְּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצֵר אֱלֹהָיו: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
 ד לֹא־שָׁפְנוּ רַב סְרִיסִיו לְהֵבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה
 וּמִן־הַפְּרֻתָּמִים: יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כָּל־מֵאוֹם וְטוֹבֵי
 מְרָאָה וּמִשְׁפָּלִים בְּכָל־חֲכָמָה וַיִּדְעֵי דַעַת וּמִבְּנֵי מִדְּעַ וְאֲשֶׁר

דניאל ושלושת חבריו, שהיו ילדים מחוננים, נשבו מיהודה לשרת בבית המלוכה הבבלי. אף שנותקו ממולדתם, והוקפו בתרבות זרה ובאורח חיים כובל, הם מקפידים על מזונם הכשר, מצליחים ביותר בלימודיהם ונושאים חן וחסד בעיני הממונים עליהם.

א א בְּשַׁנַּת שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּא נְבוּכַדְנֶאֶצַּר
 מֶלֶךְ־בָּבֶל לְיְרוּשָׁלַם וַיֵּצֵר, בנה מצור עליה. כמה פעמים תקף מלך
 בבל את ירושלים משום שממלכת יהודה לא הייתה נאמנה לו
 לחלוטין. ב וַיִּתֵּן אֲדָנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת מִקְצַת פְּלִי
 בֵּית־הָאֱלֹהִים. נראה שבשלב זה נבוכדנצר לא הבקיע עדיין את העיר
 וטרם כבש אותה סופית, אבל מלך יהודה נכנע לו ושיחד אותו בכלים
 מבית ה', ונבוכדנצר הזהיר אותו והניח לו להמשיך במלכותו.¹ וַיְבִיאֵם –
 את הכלים, אל אֶרֶץ־שֹׁנְעַר, בבל,² אל בֵּית אֱלֹהָיו, וְאֶת־הַפְּלִים הֵבִיא
 בֵּית אוֹצֵר אֱלֹהָיו.

ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לֹא־שָׁפְנוּ רַב סְרִיסִיו, השר הממונה על פקידי המלך,³
 לְהֵבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וּמִן־הַפְּרֻתָּמִים, בני האצולה⁴
 מהמשפחות הטובות ביותר ביהודה,⁵ ד יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כָּל־
 מֵאוֹם, מום⁶ וְטוֹבֵי מְרָאָה, יפי תואר וּמִשְׁפָּלִים בְּכָל־חֲכָמָה וַיִּדְעֵי דַעַת
 וּמִבְּנֵי מִדְּעַ. הוא דורש ילדים מובחרים, יפים, מוכשרים ונבונים, וְאֲשֶׁר

דניאל וחבריו
 נעשים
 משרתים
 למלך בבל
 פרק א

ביאור

סריסים הן מבחינת הלשון והן מבחינת העניין לא ברור בדיוק מי הם סריסים. משמעותו הבסיסית של התואר מורה על פקידים ומשרתים בבית המלך. משרתים אלה היו לעתים מסורסים בפועל או על כל פנים בטלים מפרייה ורבייה. גם בנוגע לדניאל וחבריו נחלקו חכמים אם הם היו רק משרתים בחצר המלך, או שהיו גם סריסים ממש (ראו סנהדרין צג ע"ב; ראב"ע כאן; ירמיה לחז, והמוער שם; ההרחבות לישעיה נוד, ואסתר א, י).

הרחבות | כְּלִי בֵּית הָאֱלֹהִים' לא פעם כשמלכי יהודה היו נתונים במצבים קשים, הם הוציאו את אוצרותיהם, את אוצרות בית ה' ולפעמים גם כלים מן המקדש ממש, והאויבים בזזו אותם או לקחו אותם כשוחד (ראו מלכים א' יד, כה-כו; טו, יח-יט; ב' יב, יט; טו, יט; טז, ח). בבבל לא שימשו הכלים לעבודה זרה אלא הונחו בבית האוצרות כחלק מן הרכוש שברשות המקדש האלילי (ראו רש"י ומצודת דוד).

כיבוש ירושלים ע"י
נבוכדנצר
המתואר בכרוניקה
בבליה
המאה ה-6 לפנה"ס

רחוב בעיר בבל
שחזור

המשועבדים. על נוהג קדום זה מעידות תעודות מן המאה ה-18 לפנה"ס ממארי וכן תעודות מצריות מראשית הממלכה החדשה. ייתכן שהנערים שגדלו עם רחבעם (מלכים א' יב, ו) ונערי שרי המדינות של אחאב (שם כ, ז) נמנו על בני אצולה כגון אלו. גם בנבואת ישעיהו לחזקיהו נאמר ומִבְּנֵי אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל (מלכים ב' כ, ח), וכך היה מקובל גם באימפריה הרומית - אנטיוכוס השלישי נאלץ לשלוח את בניו כבני ערובה לרומא (הסכם אפמאה), ואגריפס מלך יהודה האחרון התחנך ברומי (יוספוס פלביוס, קדמוניות יח). אמנם לעתים ניתן לשבויים החשובים כוח שלטוני, אבל הם היו משועבדים למלך באופן מוחלט.

כיבוש ירושלים בכרוניקה בבליה שנתגלתה בחפירות העיר בבל מתואר כיבושה של ירושלים בידי נבוכדנאצר והמלכת צדקיהו: "בשנה השביעית בחודש כסלו אסף מלך אכד (=נבוכדנאצר) את חילו, וילך אל ארץ חתי (=סוריה וארץ ישראל), ויחן על עיר יהודה; ובחודש אדר ביום השני [לחודש], תפס את העיר וילכוד את המלך; מלך כלבבו הפקיד בתוכה, ויקח ממנה מס כבד, ויבא בבלה". (ראו תמונה).

לְהָבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה בִּימֵי קֶדֶם הָיוּ נְסִיכִים וּבְנֵי אֲצוּלָה שֶׁל מְדִינֹת נִכְבְּשׁוֹת אוּ יְרִיבוֹת גִּלְקָחִים לְחֹצֵר הַמְּלָכוֹת כְּדִי לְחַנְכֵם וּלְהַרְגִילֵם לְהִשְׁתַּלֵּב בַּמַּעֲרָכֹת הַשְּׁלֹטוֹנִית וְלִהְיוֹת נֹאמְנִים לְשִׁלְטוֹן הַחֹדֶשׁ. לְעֵתִים הָיוּ מְחֻזְקִים בָּהֶם כְּבָנֵי עָרֻבָה כְּדִי לְמַנוּעַ מְרִידוֹת שֶׁל אֲבוֹתֵיהֶם, הַמְּלָכִים

פַּח בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כְּשָׂדִים: וַיִּמְן^ה
 לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר-יּוֹם בְּיוֹמוֹ מִפֶּתַח הַמֶּלֶךְ וּמֵיַיִן מִשְׁתֵּיו וּלְגִדְלָם
 שָׁנַיִם שְׁלוֹשׁ וּמִקְצָתָם יַעֲמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה^ו
 דְּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִיִּשְׁאֵל וְעַזְרִיָּה: וַיֵּשֶׁם לָהֶם שֵׁר הַסְּרִיסִים שְׁמוֹת^ז
 וַיֵּשֶׁם לְדִנְיָאֵל בְּלִטְשַׁאצָּר וּלְחֲנַנְיָה שְׁדֵרְךְ וּלְמִישְׁאֵל מִישְׁךְ
 וְלְעַזְרִיָּה עֶבֶד נָגוּ: וַיֵּשֶׁם דְּנִיֵּאל עַל-לְבָבוֹ אֲשֶׁר לֹא-יִתְגַּאֵל בְּפֶתַח^ח
 בַּג הַמֶּלֶךְ וּבֵיַיִן מִשְׁתֵּיו וּבִבְקֵשׁ מִשֵּׁר הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּאֵל:
 וַיִּתֶּן הָאֱלֹהִים אֶת-דְּנִיֵּאל לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לִפְנֵי שֵׁר הַסְּרִיסִים: ט
 וַיֹּאמֶר שֵׁר הַסְּרִיסִים לְדִנְיָאֵל יֵרָא אֲנִי אֶת-אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
 מִנָּה אֶת-מְאֻכְלָכֶם וְאֶת-מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר לָמָּה יֵרָאֶה אֶת-פְּנֵיכֶם
 זַעֲפִים מִן-הַיְלָדִים אֲשֶׁר כָּגִילְכֶם וְחִיבְתֶם אֶת-רֵאשֵׁי לַמֶּלֶךְ:

ביאור | פַּח בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ. העמידה בהיכל המלך תובעת אחריות רבה וכוחות פיזיים ונפשיים. ומכיוון שלא התכוון להפכם למשרתים פשוטים, אלא להפוך אותם לחלק מהפקידות הגבוהה שלו, ביקש לְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כְּשָׂדִים.

ה וַיִּמְן, קצב מנות לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר-יּוֹם בְּיוֹמוֹ מִפֶּתַח בַּג, מנת הלחם, או: מנת הבשר^ז של הַמֶּלֶךְ וּמֵיַיִן מִשְׁתֵּיו, המשקה שלו. לילדים ניתנו מנות מהמזון ומהיין של בית המלוכה, והמלך הורה לְגִדְלָם, לטפח אותם בחצרו שָׁנַיִם שְׁלוֹשׁ, שלוש שנים. כיוון שהיו זרים, נדרש זמן לחניכותם. אפילו רכישת הלשון והקריאה בשפה הכשדית אינן משימות פשוטות. לשם מילוי תפקידיהם המורכבים תעבור קבוצת הצוערים המעולים הללו הכשרה מקצועית. מן הסתם הם ייבדקו שוב ושוב על ידי הממונים עליהם, וּמִקְצָתָם, הטובים והמוצלחים ביותר הם שִׁיעֲמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. ו כנראה נבוכדנצר לקח ילדים כאלה גם מעמים אחרים, ואולי גם מבני ישראל שבמקומות אחרים, וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה. מבין

שלרוב הדבר לא הזדמן, שהרי ארוחה משותפת של יהודים ולא יהודים הייתה נדירה מאוד. לעומת זאת כאן, כשיהודים היו צריכים לאכול מזון שסיפקו להם גויים, הם עמדו על רצונם לאכול רק אוכל כשר.

הרחבות | 'אשר לא יתגאלי' חלק מחשיבותו של ספר דניאל הוא עיסוקו בנושאים שאינם נזכרים במקומות אחרים. הזהירות המעשית ממאכלות אסורים, שמופיעה בכל הספרות היהודית, כמעט שלא נזכרה עד כה במקרא. בין השאר הדבר נובע מכך

הילדים היהודים שהתרשם שיוכלו להתאים לתפקיד, הגיעו דְּנִיָּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל, וְעֲזַרְיָה.

וַיִּשֶׂם לָהֶם שְׂר הַפְּרִיסִים שְׁמוֹת חֲדָשִׁים. לשמותיהם העבריים אין משמעות בכשדית, וכדי שהמלך ושריו לא יטרחו ללמוד שמות בשפה זרה, ניתנו לילדים שמות בבליים.⁸ וַיִּשֶׂם לְדְנִיָּאל אֶת הַשֵּׁם בְּלִטְשַׁאצָּר, על שמו של האליל הראשי של בבל – הבעל, ובנוסח הבבלי – בַּל.⁹ וְלְחַנְיָה קראו שְׁדֶרְךְ, וְלְמִישָׁאֵל – מִישָׁךְ, וְלְעֲזַרְיָה – עֶבֶד נְגוּ, עבדו של נגו, שאולי הוא האליל נבו.¹⁰ כיוון שדניאל היה הבולט מבין הארבעה, הוא נקרא בשם המכובד ביותר.

מתברר שדניאל היה מנהיג הקבוצה, הדובר ובעל היזמה, וייתכן שהיה הגדול שבהם גם מבחינת גילו. ח וַיִּשֶׂם דְּנִיָּאל עַל-לְבָבוֹ, נתן דעתו אֲשֶׁר לֹא רָאוּי שֶׁהוּא יִתְגָּאֵל, יתלכלך בַּפֶּתַח בַּגְּמֶלֶךְ וּבֵינַי מִשְׁתָּיו, מפני שאין הם כשרים. יש לשער שהוגש שם בשר, שהוא בוודאי אסור באכילה לישראל, ואולי גם שרצים ורמשים וכדומה. וַיִּבְקֶשׂ מִשֵּׁר הַפְּרִיסִים שיאפשר לו אֲשֶׁר לֹא יִתְגָּאֵל, ייאלץ לאכול מן המאכלים הללו ולשתות מהיין.

שר הסריסים לא היה אמור לשים לב לבקשה כזו. תחת אחריותו היו ילדים ונערים רבים, והוא לא היה יכול לפנק כל אחד מהם בדיאטה מיוחדת משלו. יתר על כן, הדבר לא היה נתון להחלטתו. ט בכל זאת – וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת-דְּנִיָּאל לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְפָנָיו שֵׁר הַפְּרִיסִים. דניאל הרשים אותו ומצא חן בעיניו, ולכן התייחס לבקשתו בכבוד ראש. י וַיֹּאמֶר שֵׁר הַפְּרִיסִים לְדְנִיָּאל: אני מוכן למלא את בקשתך, אלא שיִרָא אֲנִי אֶת-אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מִנָּה, קבע אֶת-מֵאֲכַלְכֶם וְאֶת-מִשְׁתֵּיכֶם. גם עלי יש ממונים, ואני חושש מהם ומהתערבותו של המלך. אֲשֶׁר לָמָּה, שמא אם לא תאכלו, הוא יִרְאֶה אֶת-פְּנֵיכֶם זַעֲפִים יותר מן-הַיְלָדִים אֲשֶׁר בְּגִילְכֶם. אתם תיראו רזים יותר ופחות מרוצים מהילדים האוכלים הכול. אם המלך יבחין שאינכם נראים טוב – וְחִיבְתֶם אֶת-דְּאִשֵּׁי לְמֶלֶךְ,

השפה הכשדית לא הייתה כתובה בכתב אלפביתי אלא בכתב יתדות, שהוא כתב הברות מסובך הרבה יותר. אף שהשפה כשלעצמה לא הייתה רחוקה מן העברית, הכתב והדקדוק שלה היו שונים, ושלוש שנים היו זמן סביר כדי להפוך לבני תרבות המצויים בשפה החדשה.

לְלַמְּדֶם סֵפֶר וּלְשׁוֹן בְּשָׂדִים... שָׁנִים שְׁלוֹשׁ הכשדים היו עם או שבט ארמי ששכן בדרום מסופוטמיה סמוך למדבר הסורי-ערבי. בתעודות אשוריות הם מכונים 'כלדיים'. על פי תעודות חיצוניות, החל מהמאה ה-9 לפנה"ס התבססו הכשדים בערי בבל ונעשו חלק משליטיה, וממלכת בבל נקראת על שמם אָרַץ בְּשָׂדִים (ישעיה כג,ג).

וַיֹּאמֶר דָּנִיֵּאל אֶל־הַמֶּלֶצֶר אֲשֶׁר מִנָּה שַׂר הַסְּרִיסִים עַל־דָּנִיֵּאל
 חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעִזְרִיָּה: נִסְנָא אֶת־עַבְדֶּיךָ יָמִים עֲשָׂרָה וַיִּתְּנוּ־
 לָנוּ מִן־הַיְּזָרְעִים וְנֹאכְלָה וּמִיָּמִים וְנִשְׁתָּה: וַיֵּרְאוּ לְפָנֶיךָ מְרֹאֵינוּ
 וּמְרֹאֵה הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֵת פֶּתַבַּג הַמֶּלֶךְ וּכְאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה
 עִם־עַבְדֶּיךָ: וַיִּשְׁמַע לָהֶם לְדַבַּר הַזֶּה וַיִּנְסֵם יָמִים עֲשָׂרָה: וּמְקַצֵּת
 יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאָה מְרֹאֵיהֶם טוֹב וּבְרִיאֵי בָשָׂר מִן־כָּל־הַיְלָדִים
 הָאֲכָלִים אֵת פֶּתַבַּג הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי הַמֶּלֶצֶר נִשְׂא אֶת־פֶּתַבַּגָּם וַיִּין
 מִשְׁתֵּיהֶם וְנָתַן לָהֶם זָרְעִים: וְהַיְלָדִים הָאֵלֶּה אַרְבַּעְתֶּם נָתַן לָהֶם
 הָאֱלֹהִים מִדַּע וְהַשְּׂכַל בְּכָל־סֵפֶר וּחְכָמָה וּדְנִיֵּאל הֵבִין בְּכָל־חֲזוֹן
 וּחִלְמוֹת: וּלְמְקַצֵּת הַיָּמִים אֲשֶׁר־אָמַר הַמֶּלֶךְ לְהִבְיֵאֵם וַיְבִיֵּאֵם
 שַׂר הַסְּרִיסִים לְפָנָיו נִבְכַּדְנֶצֶר: וַיְדַבֵּר אִתָּם הַמֶּלֶךְ וְלֹא נִמְצְא
 מִכָּלֶם כְּדָנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעִזְרִיָּה וַיַּעֲמְדוּ לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ:
 וְכָל דְּבַר חֲכָמַת בִּינָה אֲשֶׁר־בִּקֶּשׂ מֵהֶם הַמֶּלֶךְ וַיִּמְצְאֵם עֲשָׂר
 יָדוֹת עַל כָּל־הַחֲרָטְמִים הָאֲשָׁפִים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּתוֹ: וַיְהִי
 דָּנִיֵּאל עַד־שְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ הַמֶּלֶךְ:

ובשנת א ב

ביאור | תגרמו לכך שהמלך יורה להתז את ראשי הואיל ואני אחראי לא רק

להתנהגותכם וללימודיכם אלא גם למצבכם הגופני.

השר נימק את החלטתו ולא סירב באופן החלטי וגורף. ^{יא} וַיֹּאמֶר
 אפוא דָּנִיֵּאל אֶל־הַמֶּלֶצֶר, מי שתפקידו להגיש את האוכל, ^{יב} אֲשֶׁר מִנָּה
 שַׂר הַסְּרִיסִים עַל־דָּנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וְעִזְרִיָּה: נִסְנָא אֶת־
 עַבְדֶּיךָ, אותנו יָמִים עֲשָׂרָה, וַיִּתְּנוּ־לָנוּ מאכלים מן־הַיְּזָרְעִים, זירעונים,
 פְּרוֹת וּצְמָחִים – וְנֹאכְלָה, וּמִיָּמִים – וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב
 לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{יג} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{יד} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{טו} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{טז} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{יז} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{יח} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{יט} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^כ וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כא} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כב} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כג} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כד} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כה} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כו} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כז} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כח} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^{כט} וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר. ^ל וְנִשְׁתָּה. בשרו ויינו של המלך קרוב לוודאי אסורים לאכילה, ואילו זרעים ומאכלים מן הצומח הם מזון
 כשר.

י' וַיִּשְׁמַע לָהֶם הַמֶּלֶצַר לְדַבֵּר הַזֶּה, וַיִּנְסֵם יָמִים עֲשָׂרָה.

טו וּמְקַצֵּת, מקצה, בסוף ימים עשרה התברר שדניאל וחבריו לא רק שלא נראו רזים ומסכנים יותר אלא נראו מראיהם טוב ובריאי בשר, שמנמנים יותר מן כל הילדים האכלים את פתבג המלך. טז כיוון שכך – ויהי המלצר נשא, לוקח את פתבגם ויין משתייהם ועושה בהם שימוש אחר. מן הסתם היו אנשים שרצו לקבל אוכל מסעודת המלך, ואולי גם לשלם בעדו, והמלצר היה נתן להם – לדניאל וחבריו במקום מנותיהם זרענים, שבוודאי זולים יותר. ייתכן שהמלצר לא פעל באופן חוקי לגמרי. מכל מקום הוא לא רצה שהדברים יתגלו.

מראם הטוב של הילדים היה רק חלק מן המטרה. זמן זה יועד בעיקר לפיתוח השכלתם ולרכישת גינוני מלכות. יז וְהִילָדִים הָאֵלֹהִים, אַרְבַּעֶתָם, נָתַן לָהֶם הָאֵלֹהִים מַדָּע וְהַשְׂכֵּל בְּכָל־סֵפֶר וְחִכְמָה. הם למדו לקרוא בכל הספרים ורכשו חכמות, כי היו אמורים להיות האנשים המבריקים ביותר בממלכה, כדי שישמשו למלך מעין צוות ייעוץ והנהגה. ודניאל הבין בנוסף לאלה גם בכל חזון וחלמות.

יח וּלְמַקְצֵת, בסוף הימים אשר אמר המלך להביאם, כאשר הם סיימו את חוק לימודיהם הקבוע מראש, יט וַיִּדְבַּר אֲתָם – עם כל הצעירים שגייס המלך, ולא נמצא מבלם בדניאל, חנניה, מישאל ועזריה. הארבעה הללו היו המצטיינים ביותר מכל הילדים שהגיעו מכל הארצות, ויעמדו לפני המלך לשרתו. כ וְכָל דְּבַר חִכְמַת בִּינָה אֲשֶׁר־בְּקִשׁ מֵהֶם הַמֶּלֶךְ, בִּידְעַת סֵפֶר וּבְחִכְמָה אַחֲרָת, וַיִּמְצְאוּ עֲשׂוֹר יָדוֹת, פי עשרה על כל החרטמים, הכהנים הקוסמים, והאשפים, מכשפים אשר בכל מלכותו.

כא וַיְהִי דְנִיָּאל בְּתַפְקִיד הַחֲכָם וְהַיּוֹעֵץ שֶׁל בֵּית הַמְּלוּכָה לֹא רַק בְּזִמְנֵי מַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר, אלא גם בימי שלטונם של בנו ובן בנו עד שנת אחת לכורש המלך, שבזמנו התמוטטה מלכות בבל ומלכי פרס עלו לשלטון. מגמתם של מלכי פרס כלפי ישראל הייתה שונה.

האשפים הם המומחים לכישוף ורפואה באמצעות השבעות. (השבעות נקראות באכדית: shiptu).

המלה חרטמים באה מן המלה המצרית 'חרטפ', והתגלגלה גם לשפות אחרות. החרטפ המצרי היה חבר במעמד הכהנים, והוא נחשב משכיל ומכשף מומחה.

שְׁתַּיִם לְמַלְכוֹת נְבֻכַדְנֶצַּר חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר חֲלֻמוֹת וַתִּתְּפַעֵם
 רוּחוֹ וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה עָלָיו: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְקַרְא לַחֲרֻטָּמִים ^ב
 וְלֹא־שָׁפִים וְלִמְכַשְׁפִּים וְלִכְשָׁדִים לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֻמוֹתָיו וַיָּבֹאוּ
 וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלוֹם חֲלֻמְתִּי וַתִּתְּפַעֵם ^ג
 רוּחִי לְדַעַת אֶת־הַחֲלוֹם: וַיְדַבְּרוּ הַכְּשָׁדִים לַמֶּלֶךְ אַרְמִית ^ד
 מַלְכָּא לְעֵלְמִין חַיִּי אָמַר חֲלֻמָּא לְעַבְדֶּיךָ וּפְשָׂרָא נַחְוָא: עָנָה ^ה
 מַלְכָּא וַאֲמַר לְכַשְׁדָּיָי מַלְתָּה מִנִּי אֲזִדָּא הֵן לֹא תְהוֹדְעוּנִי
 חֲלֻמָּא וּפְשָׂרָה הַדְּמִין תַּתְּעַבְדּוּן וּבִתְיֻכּוֹן נוּלִי יִתְשָׁמוּן: וְהֵן ^ו
 חֲלֻמָּא וּפְשָׂרָה תְּהַחֲוֹן מִתְּנֵן וּנְבִזְבָּה וַיִּקָּר שְׂגִיָּא תִקְבְּלוּן
 מִקְדָּמֵי לָהֵן חֲלֻמָּא וּפְשָׂרָה הַחֲוֹנִי: עָנּוּ תַנְיִנּוֹת וַאֲמַרְיִן מַלְכָּא ^ז
 חֲלֻמָּא יֹאמַר לְעַבְדּוֹהֵי וּפְשָׂרָה נְהַחֲוִה: עָנָה מַלְכָּא וַאֲמַר מִן־ ^ח
 יַצִּיב יָדַע אַנְהָ דֵי עַדְנָא אֲנַתּוֹן זְבַנִּין כָּל־קַבְּלֵי דֵי חַזִּיתּוֹן דֵּי־
 אֲזִדָּא מִנִּי מַלְתָּא: דֵּי הֵן־חֲלֻמָּא לֹא תְהוֹדְעֵנִי חֲדָה־הִיא ^ט
 דְּתַכּוֹן וּמְלָה כְּדָבָה וּשְׁחִיתָה הַזְמַנְתּוֹן לְמֵאמַר קְדָמֵי עַד דֵּי
 עַדְנָא יִשְׁתַּנָּא לָהֵן חֲלֻמָּא אָמְרוּ לִי וְאַנְדָּע דֵּי פְשָׂרָה תְּהַחֲוֹנִי:

לְעַבְדֶּיךָ
 לְכַשְׁדָּיָי

הַזְדַּמְנְתּוֹן

המעשה שלפנינו מספר על חזונו הראשון של דניאל שהביא אותו למעמדו הבכיר בממלכת בבל.

דניאל פותר
 את חלום
 נבוכדנצר
 פרק ב

פּוּק ב א וּבְשַׁנַּת שְׁתַּיִם לְמַלְכוֹת נְבֻכַדְנֶצַּר חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר חֲלֻמוֹת,
 וַתִּתְּפַעֵם, נִסְעָרָה וְהִכְתָּה כַּפְעֻמוֹן רוּחוֹ, וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה, הַתְּקַלְקְלָה עָלָיו
 מְרֻב הַתְּרַגְּשׁוֹת. ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְקַרְא לַחֲרֻטָּמִים וְלֹא־שָׁפִים וְלִמְכַשְׁפִּים
 וְלִכְשָׁדִים, דְּרַגּוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל חַכְמִים, יוֹעֲצִים אוֹ כַּהֲנֵי דַת הָעוֹסְקִים
 בְּגִילּוֹי עֵתִידוֹת וּפְתוּרוֹן חֲלוֹמוֹת, לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֻמוֹתָיו. וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲמְדוּ
 לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

ביאור

בכתיבת הסיפור בארמית. הארמית של ספר דניאל איננה זהה לארמית של הגמרא או של תרגום המקרא. זהו ניב ששימש כשפה הבינלאומית בזמן האימפריות של בבל, פרס ומדי. זו הייתה שפה גבוהה ומפוארת, הדומה לזו שנחשפה בכתובות עתיקות. (ראו עוד ההרחבה לעזרא ד,ז).

הארמית בספר דניאל הכשדים הם בני העם הבבלי המקורי, והם פנו אל המלך בארמית כי היא שפתם. אמנם גם לאחר שמסתיים ציטוט דבריהם, ממשיך הספר להיכתב בארמית עד סוף פרק ז. נראה שהכותב ידע היטב את שתי השפות, ומשום כך, מאחר שנזקק לצטט את הכשדים, המשיך

הרחבות

ג וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: חֲלוֹם חֲלַמְתִּי וְתַפְּעֵם רוּחִי לְדַעַת אֶת־הַחֲלוֹם.
 ד וַיֹּדְבֵרוּ הַכְּשָׁדִים לַמֶּלֶךְ בְּאֶרְמִית: מַלְכָּא, לְעֵלְמִין חַיִּי! אָמַר חֲלַמְא
 לְעַבְדְּךָ, וּפְשָׂרָא נְחִיָּא. [המלך, לעולם חיה! אמור את החלום לעבדיך,
 ואת הפתרון נגיד.] הם הסכימו לפרש לו את החלום כראוי, אבל רצו
 לשמוע תחילה במה מדובר.

ה עָנָה מַלְכָּא וְאָמַר לְכְּשָׁדָיִי: מַלְתָּה מְנִי אֲזָדָא. [ענה המלך ואמר לכשדים:
 הדבר הלך ממני.¹] פִּרְטֵי הַחֲלוֹם נִשְׁכַּחוּ מִמֶּנִּי. הֵן לֹא תְהוֹדְעוּנִי חֲלַמְא
 וּפְשָׂרָה, הַדְּמִין תְּתַעְבְּדוּן, וּבְתִיכּוֹן נְוֹלִי יִתְשָׁמוּן. [אם לא תודיעוני את
 החלום ופתרונו, חתיכות תיעשו, ובתיכון נולי יתשמון.] הוא דרש מהם
 לא רק לפתור את חלומו, אלא גם לגלות ולהזכיר לו מה חלם, ואיים
 שהם ייענשו בגופם ובממונם אם לא יעלה בידם לעשות זאת. נראה
 שכאשר נעשו פשעים חמורים, נהגו לא רק להרוג את הפושע אלא גם
 להרוס את ביתו.² וְהֵן חֲלַמְא וּפְשָׂרָה תְּהַחֲוֹן, מִתְּנֵן וּנְבִזְבָּה וַיִּקַּר שְׂגִיָּא
 תְּקַבְּלוּן מִן־קַדְמֵי. לְהֵן חֲלַמְא וּפְשָׂרָה הַחֲוֹנִי. [ואם את החלום ופתרונו תגידו,
 מתנות ומענקים וכבוד רב תקבלו מלפני. לכן, את החלום ופתרונו הגידו לי.]
 ז עָנוּ תְּנִינּוֹת וְאָמְרִין: מַלְכָּא חֲלַמְא יֹאמַר לְעַבְדוֹהִי, וּפְשָׂרָה נְהַחֲוִיה. [ענו
 הכשדים שנית ואמרו: המלך את החלום יאמר לעבדיו, ואת הפתרון נגיד.]
 עלינו לשמוע את החלום כדי לפתור אותו.

ח עָנָה מַלְכָּא וְאָמַר: מִן־יַצִּיב יַדְעֵ אָנָּה דִּי עֲדָנָא אֲנַתּוֹן זְבִינִן. [ענה המלך
 ואמר: באמת יודע אני כי כעת אתם מכורים, מסורים למיתה;³ או: הפעם
 אתם מוכרים, מסגירים, מרמים אותי. לחלופין: זמן אתם קונים.] אינכם
 אלא מנסים לדחות את השעה עד שארגע, אשנה את דעתי או יקרה
 דבר אחר,⁴ כָּל־קַבְּלֵ דִּי חֲזִיתוֹן דִּי־אֲזָדָא מְנִי מַלְתָּא. [מכיוון שאתם רואים
 שהלך ממני הדבר.]⁵ אתם מנסים להתחמק, שהרי אמרתי לכם ששכחתי
 את החלום, ובכל זאת אתם מבקשים שאומר אותו. ט דִּי הֵן־חֲלַמְא
 לֹא תְהוֹדְעֵנִי, חֲדָה־הִיא דְתַכּוֹן, וּמְלָה כְדָבָה וּשְׁחִיתָה הַזְדַּמְנַתּוֹן לְמֵאמַר
 קַדְמֵי עַד דִּי עֲדָנָא יִשְׁתַּנָּא. לְהֵן חֲלַמְא אָמְרוּ לִי, וְאֲנִידַע דִּי פְשָׂרָה תְּהַחֲוֹנִי.
 [שכן אם את החלום לא תודיעוני, אחת היא דתכם, ודבר כזב והשחתה,
 עוון התכוננתם לומר לפני עד שהזמן ישתנה, עד שתעבור השעה.⁶ לכן את
 החלום אמרו לי, וכך אדע כי את פשרו הנכון תספרו לי.] בראש ובראשונה
 ספרו לי מה היה החלום, ואז אוכל להסכים שיש ממש בפתרונכם.
 אם אינכם יכולים לעשות זאת, אני יודע שבכוונתכם לרמות אותי,
 ושפתרונכם כוזב.

כְּשָׁדִים כיוון שהכשדים נודעו בבקיאותם באסטרולוגיה ואסטרולוגיה, הפך שמם לשם נרדף לאסטרולוגים (ראו פסחים ק"ג ע"ב; מלחמות היהודים ב,ז,ג).

כַּשְׂדָּאֵי עֲנֹו כַּשְׂדָּאֵי קְדָם־מַלְכָּא וְאַמְרִין לָא־אִיתִי אֲנָשׁ עַל־יְבִשְׁתָּא י
 דִּי מַלְתָּ מַלְכָּא יוּכַל לְהַחְוִיָּה כָּל־קַבְּלֵי דִּי כָּל־מַלְכֵי רַב וְשְׁלִיט מְלָה
 כְּדָנָה לָא שְׂאֵל לְכָל־חַרְטֻם וְאַשְׁף וְכַשְׂדֵּי: וּמְלִתָּא דִּי־מַלְכָּה י
 שְׂאֵל יְקִירָה וְאַחֲרָן לָא אִיתִי דִּי יַחְוִנָּה קְדָם מַלְכָּא לְהֵן אֱלֹהִין דִּי
 מְדַרְהוּן עִם־בְּשָׂרָא לָא אִיתוּהִי: כָּל־קַבְּלֵי דְנָה מַלְכָּא בְּנָס וּקְעָף י
 שְׂגִיָּא וְאִמְרֵי לְהוֹבְדָּה לְכָל חֲפִימֵי בָּבֶל: וְדַתָּא נְפַקְת וְחֲפִימֵיָּא י
 מִתְקַטְּלִין וּבְעֹו דְנִיָּאל וְחֲבֵרוּהִי לְהַתְקַטְּלָה: בְּאַדִּין י
 דְנִיָּאל הִתִּיב עֵטָא וְטַעַם לְאַדִּינֹו רַב־טַבְּחֵיָּא דִּי מַלְכָּא דִּי
 נְפַק לְקַטְּלָה לְחֲפִימֵי בָּבֶל: עֲנָה וְאִמְרֵי לְאַדִּינֹו שְׁלִיטָא דִּי־ י
 מַלְכָּא עַל־מָה דַּתָּא מְהַחְצֵפָּה מִן־קְדָם מַלְכָּא אֲדִין מַלְתָּא
 הוֹדַע אֲדִינֹו לְדְנִיָּאל: וְדְנִיָּאל עַל וּבְעָא מִן־מַלְכָּא דִּי זְמַן יִנְתָּן־ י
 לָהּ וּפְשָׂרָא לְהַחְוִיָּה לְמַלְכָּא: אֲדִין דְנִיָּאל לְבֵיתָה י
 אִזְל וְלַחֲנֻנְיָה מִישְׂאֵל וְעִזְרִיָּה חֲבֵרוּהִי מַלְתָּא הוֹדַע: וְרַחֲמִין י
 לְמַבְעָא מִן־קְדָם אֱלֹהֵי שְׁמַיָּא עַל־רְזָא דְנָה דִּי לָא יְהוֹבְדוּן
 דְנִיָּאל וְחֲבֵרוּהִי עִם־שָׂר חֲפִימֵי בָּבֶל: אֲדִין לְדְנִיָּאל בְּחֻזָּא י
 דִּי־לִילִיָּא רְזָא גְלִי אֲדִין דְנִיָּאל בְּרַךְ לְאֱלֹהֵי שְׁמַיָּא: עֲנָה דְנִיָּאל ב
 וְאִמְרֵי לְהוּא שְׁמָה דִּי־אֱלֹהֵא מְבָרַךְ מִן־עֲלָמָא וְעַד־עֲלָמָא דִּי

ביאור | י עֲנֹו כַּשְׂדָּאֵי קְדָם־מַלְכָּא וְאַמְרִין: לָא־אִיתִי אֲנָשׁ עַל־יְבִשְׁתָּא דִּי מַלְתָּ מַלְכָּא יוּכַל לְהַחְוִיָּה, כָּל־קַבְּלֵי דִּי כָּל־מַלְכֵי, רַב וְשְׁלִיט מְלָה כְּדָנָה לָא שְׂאֵל לְכָל־חַרְטֻם וְאַשְׁף וְכַשְׂדֵּי. [עֲנֹו הַכַּשְׂדִּים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאָמְרוּ: אִין אָדָם עַל הַיְבִשָּׁה שֶׁאֵת דְּבַר הַמֶּלֶךְ יוּכַל לְהַגִּיד, כִּפִּי שְׂכַל מֶלֶךְ, שֶׁר וְשְׁלִיט לָא שֶׁאֵל דְּבַר כֹּזֵה לְכָל חַרְטוּם וְאַשְׁף וְכַשְׂדֵּי.] הַדְּבַר שֶׁאֵתָּה מִבְּקֵשׁ – אִין אָדָם שׁיִּוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ, וְלֹא עֵלָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אֶף מֶלֶךְ לִבְקֵשׁוֹ. יא וּמְלִתָּא דִּי־מַלְכָּה שְׂאֵל יְקִירָה, וְאַחֲרָן לָא אִיתִי דִּי יַחְוִנָּה קְדָם מַלְכָּא לְהֵן אֱלֹהִין, דִּי מְדַרְהוּן

מְבָרַךְ מִן עֲלָמָא וְעַד עֲלָמָא, הַמוֹפִיעַ בְּשִׁינוּי בְּתַפִּילַת הַקְּדִישׁ.

הַרְחַבּוֹת | בְּרַכַּת דְּנִיָּאל כַּמָּה מִדְּבָרֵי הַשְּׁבַח הַמְּפֹאָרִים הַלְלוּ הַמְּשִׁיכּוֹ לְהִיאֹמַר בַּמִּשְׁךְ דּוֹרוֹת רַבִּים, כַּמּוֹ לְמַשַׁל הַבִּיטוּי לְהוּא שְׁמָה דִּי אֱלֹהֵא

עִם־בְּשָׂרָא לָא אִיתוּהִי. [והדבר שהמלך מבקש כבוד, ואין אחר שיגיד אותו לפני המלך זולת האלים, שאין מדורם עם בשר]. דבר כה נכבד אפשר לבקש רק מאלים ולא מבני אדם.

יב כָּל־קָבַל דְּנָה מְלָכָא בְּנִס וּקְצָף שִׁגְיָא וְאָמַר לְהוֹבְדָה לְכָל חֲפִימֵי בָבֶל, [לנוכח זה המלך זעף וכעס מאוד ואמר לאבד את כל חכמי בבל]. כיוון שלא היו מסוגלים לענות על ציפייתו, הוא לא כיבד עוד את חכמתם, וחשב שראוי להיפטר מהם. יג וּדְתָא נְפֻקְתָּ, וְחֲפִימֵיָא מִתְקַטְּלִין, וּבָעוּ דְנִיָּאל וְחִבְרוּהִי לְהִתְקַטְּלָה. [והדת, הפקודה יצאה, והחכמים נהרגים, ונטו, עמדו דניאל וחבריו להיהרג] שהרי גם הם נמנו בין אותם אנשים שלמדו את חכמות הכשדים וסודותיהם.

יד בְּאֲדִין דְנִיָּאל הִתִּיב יַעֲטָא וְטַעַם לְאֲרִיּוֹךְ רַב־טַבְּחֵיָא דִּי מְלָכָא, דִּי נִפְק לְקַטְּלָה לְחֲפִימֵי בָבֶל. [אז דניאל השיב דברי עצה ושכל לאריוך שהיה רב הטבחים של המלך, הממונה על כל ההוצאות להורג, שיצא להרוג את חכמי בבל]. טו עָנָה וְאָמַר לְאֲרִיּוֹךְ שְׁלִיטָא דִּי־מְלָכָא: עַל־מָה דְתָא מְהַחֲצֵפָה מִן־קָדָם מְלָכָא? [ענה דניאל ואמר לאריוך השליט אשר למלך: על מה הפקודה נמרצת מלפני המלך?]

אֲדִין מְלִתָּא [אז את הדבר] – שהמלך חלם חלום וביקש ממכשפיו שיספרו לו מה חלם, ומכיוון שהם אינם יודעים, נגזרה גזרה להשמיד את כולם, הוֹדַע אֲרִיּוֹךְ לְדְנִיָּאל. [הודיע אריוך לדניאל]. טז וּדְנִיָּאל עַל וּבָעָא מִן־מְלָכָא דִּי זְמַן יִנְתֵּן־לָהּ, וּפְשָׂרָא לְהַחְוִיָה לְמְלָכָא, [ודניאל נכנס וביקש מהמלך שזמן יינתן לו, ואת הפתרון הוא יספר למלך]. הוא ביקש שהמלך ידחה את גזרת הוצאתם להורג ויעניק לו הזדמנות להגיע לפתרון.

יז אֲדִין דְנִיָּאל לְבֵיתָה אָזַל וְלַחֲנַנְיָה, מִישָׂאל וְעִזְרִיָה חִבְרוּהִי מְלִתָּא הוֹדַע, [אז דניאל לביתו הלך, ולחנניה, מישאל ועזריה חבריו הודיע את הדבר]. יח וְרַחֲמִין לְמַבְעָא מִן־קָדָם אֱלֹהֵי שְׁמַיָּא עַל־רִזָּא דְנָה, דִּי לָא יְהוֹבְדוּן דְנִיָּאל וְחִבְרוּהִי עִם־שְׂאָר חֲפִימֵי בָבֶל. [ורחמים אמר להם לבקש מלפני אלוהי השמים על הסוד הזה, כדי שלא יאבדו דניאל וחבריו עם, כאשר יאבדו שאר חכמי בבל].

יט אֲדִין לְדְנִיָּאל בְּחִזּוּא דִּי־לִילְיָא רִזָּא גְלִי. [אז לדניאל בחזון הלילה הסוד נגלה].

אֲדִין דְנִיָּאל בְּרַךְ לְאֱלֹהֵי שְׁמַיָּא. [אז דניאל בירך את אלוקי השמים]. כ עָנָה דְנִיָּאל וְאָמַר: לְהוּא שְׁמַיָּא דִּי־אֱלֹהָא מְבָרַךְ מִן־עֲלְמָא וְעַד־עֲלְמָא, דִּי

- כא חֲכֻמַּתָּא וּגְבוּרַתָּא דִּי־לֵיהּ הִיא: וְהוּא מְהַשְׁנֵא עַד־נִיָּא וּזְמַנֵּיָּא
 מְהַעֲדָה מַלְכִין וּמְהַקִּים מַלְכִין יְהַב חֲכֻמַּתָּא לְחַפְיָמִין וּמַנְדַּעַא
 לִידְעֵי בִינָה: הוּא גְלָא עֲמִיקַתָּא וּמִסְתַּרְתָּא יַדַּע מָה בַּחֲשׂוֹכָא
 וְנִהוּרָא עִמָּה שְׂרָא: לָךְ ו אֱלֹהֵי אֲבֹהֵי מְהוּדָא וּמִשְׁבַּח אָנְהּ דִּי
 חֲכֻמַּתָּא וּגְבוּרַתָּא יְהַבְתָּ לִּי וְכַעַן הוֹדַעְתָּנִי דִּי־בַעֲיָנָא מִנְךָ דִּי־
 מְלַת מַלְכָּא הוֹדַעְתָּנָא: כָּל־קַבְל דְּנָה דְנִיָּאל עַל עַל־אֲרִיֹוךְ דִּי
 מִנֵּי מַלְכָּא לְהוֹבְדָא לְחַפְיָמִי בְּבַל אֹזַל ו וְכֵן אֲמַר־לֵיהּ לְחַפְיָמִי
 בְּבַל אֶל־תְּהוֹבְדוּ הַעֲלֵנִי קְדָם מַלְכָּא וּפְשָׂא לְמַלְכָּא אַחֵוּא:
 כב אֲדִין אֲרִיֹוךְ בְּהַתְּבַהֲלָה הֲנַעַל לְדְנִיָּאל קְדָם מַלְכָּא וְכֵן אֲמַר־לֵיהּ
 דִּי־הַשְׁפַּחַת גְּבַר מִן־פְּנֵי גְלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פְשָׂא לְמַלְכָּא
 יְהוּדַע: עֲנָה מַלְכָּא וְאֲמַר לְדְנִיָּאל דִּי שְׁמָה בְּלִטְשָׂא צַד הַאִיתִיךְ
 כג כְּהִל לְהוֹדַעְתָּנִי חֲלֵמָא דִּי־חֲזִית וּפְשָׂרָה: עֲנָה דְנִיָּאל קְדָם
 מַלְכָּא וְאֲמַר רְזָא דִּי־מַלְכָּא שְׂאֵל לָא חַפְיָמִין אֲשַׁפִּין חֲרֻטְמִין
 כד גְּזֻרִין יְכַלִּין לְהַחֲוִיָּה לְמַלְכָּא: בְּרָם אִיתִי אֱלֹהֵי בְשָׁמִיָּא גְלָא
 רְזִין וְהוֹדַע לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר מָה דִּי לְהוּא בְּאַחֲרִית יוֹמֵיָּא

ביאור | חֲכֻמַּתָּא וּגְבוּרַתָּא דִּי־לֵיהּ הִיא, [ענה דניאל ואמר: יהי שמו של האלוקים
 מבורך מן העולם ועד העולם, אשר החכמה והגבורה שלו היא,] כא והוא
 מְהַשְׁנֵא עַד־נִיָּא וּזְמַנֵּיָּא, מְהַעֲדָה מַלְכִין וּמְהַקִּים מַלְכִין, יְהַב חֲכֻמַּתָּא
 לְחַפְיָמִין, וּמַנְדַּעַא – לִידְעֵי בִינָה. [והוא משנה עידנים וזמנים, מסיר מלכים
 ומקים מלכים, נותן חכמה לחכמים, ודעת – ליודעי בינה.] כב הוּא גְלָא
 עֲמִיקַתָּא וּמִסְתַּרְתָּא, יַדַּע מָה בַּחֲשׂוֹכָא, וְנִהוּרָא עִמָּה שְׂרָא. [הוא מגלה
 עמוקות ונסתרות, יודע מה בחשכה, והאור אתו שורה.] כג לָךְ, אֱלֹהֵי אֲבֹהֵי,
 מְהוּדָא וּמִשְׁבַּח אָנְהּ, דִּי חֲכֻמַּתָּא וּגְבוּרַתָּא יְהַבְתָּ לִּי, וְכַעַן הוֹדַעְתָּנִי דִּי־
 בַעֲיָנָא מִנְךָ – דִּי־מְלַת מַלְכָּא הוֹדַעְתָּנָא. [לך, אלוהי אבותי, מודה ומשבח
 אני, שאת החכמה והגבורה נתת לי, וכעת הודעתני את אשר ביקשנו
 ממך – את דבר המלך הודעתנו.]

כד כָּל־קַבְל דְּנָה דְנִיָּאל עַל עַל־אֲרִיֹוךְ, דִּי מִנֵּי מַלְכָּא לְהוֹבְדָא לְחַפְיָמִי בְּבַל,

אֵזֶל וְכֵן אָמַרְלָהּ: לְחַפְיָמִי בְּבַל אֶל־תְּהוֹבֵד. הֵעֲלֵנִי קֶדֶם מַלְכָּא, וּפְשָׂרָא לְמַלְכָּא אַחֵיוָא. [לנוכח זה דניאל נכנס אל אריוך, שאותו מינה המלך לאבד את חכמי בבל, הלך אליו וכך אמר לו: את חכמי בבל אל תאבד. הכניסני לפני המלך, ואת הפתרון למלך אספר.]

כֹּה אָדִין אַרְיוּךְ בְּהַתְּבַהֲלָהּ הַנְּעִל לְדַנְיָאֵל קֶדֶם מַלְכָּא וְכֵן אָמַרְלָהּ: דִּי־הַשְּׂפַחַת גְּבַר מִן־בְּנֵי גְלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פְשָׂרָא לְמַלְכָּא יְהוּדַע. [אז אריוך בחיפזון הכניס את דניאל לפני המלך וכך אמר לו: שמצאתי איש מבני גלות יהודה שאת הפתרון למלך הוא יודיע.] אריוך סיפר זאת למלך משום שדניאל היה צעיר בראשית דרכו, ומן הסתם המלך לא הכיר אותו. כֹּי עָנָה מַלְכָּא וְאָמַר לְדַנְיָאֵל, דִּי שְׂמִיה בִּלְטִישְׂאֶצַּר. [ענה המלך ואמר לדניאל, ששמו בין הגויים היה בלטשאצר.] המלך קרא לו בכינויו הבבלי ושאל אותו: הַאֵיתְךָ כְּהֵל לְהוֹדֵעַתְנִי חֻלְמָא דִּי־חַיִּית וּפְשָׂרָהּ? [האם יש לך יכולת להודיעני את החלום שראיתי ואת פתרונו?]

כֹּי עָנָה דַּנְיָאֵל קֶדֶם מַלְכָּא וְאָמַר: רְזָא דִּי־מַלְכָּא שְׂאֵל לָא חַפְיָמִין, אֲשַׁפִּין, חֲרֻטְמִין, גְּזָרִין יְכַלִּין לְהַחְוִיָּה לְמַלְכָּא. [ענה דניאל לפני המלך ואמר: את הסוד שהמלך מבקש – לספר לו את החלום ואת פתרונו – אין החכמים, האשפים, החרטומים והגוזרים – מין קובעי עתידות,⁷ יכולים להגיד למלך.] כֹּה בְּרַם אֵיתִי אֱלֹהֵי בְּשַׁמְיָא גְּלָא רְזִין, וְהוֹדַע לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר מָה דִּי לְהוּא בְּאַחְרִית יוֹמָיָא. [אבל יש אלוה בשמים המגלה סודות, והוא הודיע למלך נבוכדנצר את מה שיהיה באחרית הימים.]

"יהוד יהועזר פחוא"
חותם המציין איש
מיהודה
מוטבע בידיית קנקן
התקופה הפרסית
רמת רחל

אל והמצפה), אזורי לוד, גזר, קעילה, עדולם ובית-הכרם (בית-לחם), ובדרום נכללו בה בית-צור ועין-גדי. מתקופה זו נמצאו ביהודה מטבעות וידיות קנקנים שעליהן הוטבעה המלה 'יהד' (וראו 'העולם' להלן עזרא ה,ח).

יהוד; יהוד מדינתא שמה של פחוות יהודה בתקופת האימפריה הפרסית. יהוד הייתה הקטנה שבפחוות האימפריה והשתרעה על כ-1600 קמ"ר. (ראו גם עזרא ה,ח). בתחומיה היו אזור ירושלים, דרום בקעת הירדן לחוף ים המלח, אזור בנימין (בית-

אֲנִי חֲלוֹמְךָ וְחֲזוֹנֵי רְאֵשֶׁךָ עַל־מִשְׁכַּבְּךָ דְּנָה הוּא: אַנְתָּה כט
 רְעִיּוֹנְךָ מִלְּפָא רְעִיּוֹנְךָ עַל־מִשְׁכַּבְּךָ סִלְקוּ מָה דִּי לְהוּא אַחְרֵי דְּנָה וְגַלְא
 רְזִיא הוֹדְעֶךָ מִה־דִּי לְהוּא: וְאַנְהּ לֹא בְּחִכְמָה דִּי־אֵינִי בִּי מִן־ ל
 כָּל־חַיִּיא רְזִא דְּנָה גְּלִי לִי לְהֵן עַל־דְּבַרְתְּ דִּי פִּשְׂרָא לְמִלְּפָא
 אֲנִי יְהוֹדְעוֹן וְרְעִיּוֹנִי לְבָבְךָ תְּנַדַּע: אַנְתָּה מִלְּפָא חֲזָה הוּיִתְּ לא
 וְאֵלוּ צִלְמֵי חַדְשֵׁי צִלְמָא דְּכֵן רַב וְזִיּוּהַ יִתִּיר קְאָם לְקַבְּלֶךָ וְרוּהַ
 דְּחִיל: הוּא צִלְמָא רֵאשִׁי דִּי־דְּהַב טָב חֲדוּהַי וְדַרְעוּהַי דִּי כֶּסֶף לב
 מְעוּהַי וְיִרְכָּתָהּ דִּי נְחֹשׁ: שְׁקוּהַי דִּי פְּרִזְלֵי רְגִלוּהַי מִנְהוֹן דִּי פְּרִזְלֵי לג
 וּמִנְהוֹן דִּי חֶסֶף: חֲזָה הוּיִתְּ עַד דִּי הִתְגַּזְּרַת אֲבָן דִּי־לֹא בִּידֵין לד
 וּמַחַת לְצִלְמָא עַל־רְגִלוּהַי דִּי פְּרִזְלֵא וְחֶסֶפָא וְהִדְקַת הַמּוֹן:
 בַּאֲדִין דְּקוּ כְּחַדָּה פְּרִזְלֵא חֶסֶפָא נְחֹשָׁא כֶּסֶפָא וְדַהֲבָא וְהוּוּ פְּעוּר לה
 מִן־אֲדִיר־קִיט וּנְשָׂא הַמּוֹן רוּחָא וְכָל־אַתְרָא לֹא־הִשְׁתַּכַּח לְהוֹן
 וְאַבְנָא וְדִי־מַחַת לְצִלְמָא הוּת לְטוּר רַב וּמְלֵאת כָּל־אַרְעָא:
 אֲנִי דְּנָה חֲלוֹמָא וּפִשְׂרָהּ נֵאמַר קְדָם־מִלְּפָא: אַנְתָּה מִלְּפָא לו
 מֶלֶךְ מַלְכֵיָא דִּי אֱלֹהֵי שְׁמַיָא מַלְכוּתָא חֲסִנָא וְתַקְפָּא וּיְקָרָא יְהִיב־
 לְךָ: וּבְכָל־דִּי דַאֲרִין בְּנֵי־אֲנָשָׁא חַיִּית בְּרָא וְעוֹף־שְׁמַיָא יְהִיב בִּידְךָ לח

ביאור | חֲלוֹמְךָ וְחֲזוֹנֵי רְאֵשֶׁךָ עַל־מִשְׁכַּבְּךָ - דְּנָה הוּא. [חלומך וחזיון ראשך שראית על משכבך - זה הוא.] דניאל מספר לו את תיאור החלום לאחר הקדמה קצרה:

כט אֲנִי, מִלְּפָא, רְעִיּוֹנְךָ עַל־מִשְׁכַּבְּךָ סִלְקוּ. [אתה, המלך, מחשבותיך על משכבך עלו.] כשהלכת לישון היו אתך הרהורים - מָה דִּי לְהוּא אַחְרֵי דְּנָה. [מה יהיה אחרי זה.] הואיל ואתה מלך גדול השולט בחלק גדול מן העולם הידוע, ברצונך לדעת מה יקרה בעתיד. וְגַלְא רְזִיא הוֹדְעֶךָ מִה־דִּי לְהוּא. [ומגלה הסודות הודיעך מה שיהיה.] לֹא בְּחִכְמָה דִּי־אֵינִי בִּי מִן־כָּל־חַיִּיא רְזִיא דְּנָה גְּלִי לִי, לְהֵן עַל־דְּבַרְתְּ דִּי פִּשְׂרָא לְמִלְּפָא יְהוֹדְעוֹן, וְרְעִיּוֹנִי לְבָבְךָ תְּנַדַּע. [ואני, לא בחכמה שיש בי יותר מכל האנשים החיים, הסוד הזה גלוי לי, אלא כדי שאת הפתרון למלך יודיעו, ואת מחשבות

לבבך תדע.] אינני אלא שליח לספר לך את הדברים שרצית לדעת. לא בזכות חכמתי אני יודע את הדבר אלא משום שאלוקי השמים מעוניין לגלותו לך.

לא אַנְתָּ, מַלְכָּא, חֲזֵה הַיּוֹת, וְאֵלוּ צִלְם חַד שְׂגִיָּא. צִלְמָא דְכֵן רַב, וְזִיוָה יַתִּיר, קָאִם לְקַבְלָךְ, וְרוּחַ דְחִיל. [אתה, המלך, רואה היית, והנה צלם אחד כביר. הצלם ההוא גדול, ואורו מרובה, ניצב למולך, ומראהו מפחיד.] לב הוא צִלְמָא, רַאֲשֵׁה – דִּי־דְהַב טָב, חֲדוּהֵי וּדְרַעוּהֵי – דִּי כֶסֶף, מְעוּהֵי וְיִרְכַתֵּהּ – דִּי נְחָשׁ, [הצלם ההוא, ראשו עשוי מזהב טוב, חזהו וזרועותיו – כסף, מעיו, קרביו וירכיו – נחושת,] לג שְׁקוּהֵי – דִּי פְּרֹזֶל, רַגְלוּהֵי – מְנַהֵן דִּי פְּרֹזֶל, וּמְנַהֵן דִּי חֶסֶף, [שוקיו – ברזל, כפות רגליו – חלק מהן מברזל, וחלק מהן מחרס.] לד חֲזֵה הַיּוֹת עַד דִּי הִתְגַּוְּרַת אַבְן דִּי־לֵא בִידִין וּמַחַת לְצִלְמָא עַל־רַגְלוּהֵי דִּי פְּרֹזֶלָא וְחֶסֶףָא וְהִדְקַת הַמּוֹן, [מביט היית בפסל המאיים עד שניתקה אבן שלא בידיים, אלא מעצמה כביכול, והכתה את הצלם על רגלי הברזל והחרס שלו ושחקה אותן.] לה בְּאֲדִין דְקוּ כְחַדָּה פְּרֹזֶלָא, חֶסֶףָא, נְחָשָׁא, כֶּסֶףָא וְדֵהָבָא, וְהוּוּ פְּעוּר מִן־אֲדִיר־קִיט, וּנְשָׂא הַמּוֹן רִיחָא, וְכַל־אַתֵּר לֵא־הִשְׁתַּכַּח לְהוֹן. וְאַבְנָא דִּי־מַחַת לְצִלְמָא, הָיִת לְטוּר רַב וּמְלֵאֵת כָּל־אַרְעָא. [אז נשחקו כאחת הברזל, החרס, הנחושת, הכסף והזהב, והיו כמוץ מגרנות קיץ, ונשא אותם הרוח, וכל מקום לא נמצא להם. הם נעלמו כליל. והאבן שהכתה את הצלם, הייתה להר גדול ומילאה את כל הארץ.]

לו דְּנָה חֶלְמָא, וּפְשָׁרָה נְאֻמֵּי קְדָם־מַלְכָּא. [זה החלום, ואת פתרונו נאמר לפני המלך.] נראה שמתוך סיפור החלום המפחיד והסתום שסיפר דניאל, נבוכדנצר נזכר באשר חלם. עתה יספר דניאל את משמעותו:

לו אַנְתָּ מַלְכָּא, מֶלֶךְ מַלְכֵיָא, דִּי אֵלֵה שְׂמִיָּא מְלֻכוּתָא, חֶסְנָא וְתַקְפָּא וּיְקָרָא יְהִב־לְךָ, [אתה, המלך, מלך המלכים, שאלוהי השמים מלכות, חוסן ותוקף וכבוד נתן לך,] לח וּבְכַל־דִּי דִירִין בְּנִי־אַנְשָׂא, חֵיּוֹת בְּרָא וְעוֹף־שְׂמִיָּא, יְהִב

מוץ עף ברוח

אֲנִי | אַרְעָא | תְּלִיתָאָה | רְבִיעָאָה
 וְהִשְׁלִטְךָ בְּכָל־הוֹן אַנְתָּה הוּא רֵאשָׁה דִּי דִּהְבָּא: וּבְתָרְךָ תְּקוּם לט
 מְלָכוּ אַחְרֵי אַרְעָא מְנַךְ וּמְלָכוּ תְּלִיתָא אַחְרֵי דִּי נְחָשָׂא דִּי
 תְּשִׁלְט בְּכָל־אַרְעָא: וּמְלָכוּ רְבִיעָה תְּהוּא תְּקִיפָה בְּפְרִזְלָא מ
 כָּל־קָבֵל דִּי פְרִזְלָא מְהִדֵּק וְחָשֵׁל פְּלָא וּכְפְרִזְלָא דִּי־מְרַעַע
 כָּל־אַלִּין תִּדְק וְתִרְעַע: וְדִי־חֲזִיתָה רְגְלִיא וְאַעֲבַעְתָּא מְנַהוֹן חֲסָף מא
 דִּי־פָחַר וּמְנַהוֹן פְּרִזְלָא מְלָכוּ פְּלִיגָה תְּהוּהּ וּמִן־נַעֲבַתָּא דִּי־פְרִזְלָא
 לְהוּא־בָּהּ כָּל־קָבֵל דִּי חֲזִיתָה פְּרִזְלָא מְעַרְבַּ בְּחֲסָף טִינָא:
 וְאַעֲבַעְתָּ רְגְלִיא מְנַהוֹן פְּרִזְלָא וּמְנַהוֹן חֲסָף מִן־קֶצֶת מְלָכוּתָא מב
 תְּהוּהּ תְּקִיפָה וּמְנַה תְּהוּא תְּבִירָה: דִּי חֲזִיתָ פְּרִזְלָא מְעַרְבַּ בְּחֲסָף מג
 טִינָא מִתְעַרְבִין לְהוֹן בְּזַרְעֵ אַנְשָׂא וְלֹא־לְהוֹן דְּבָקִין דְּנָה עַס־דְּנָה
 הֵא־כְדִי פְרִזְלָא לֹא מִתְעַרְבַּ עַס־חֲסָפָא: וּבִיּוֹמֵיהוֹן דִּי מְלָכִיא מד
 אֲנוּן יְקִים אֱלֹהִים שְׁמִיָּא מְלָכוּ דִּי לְעֵלְמִין לֹא תִתְחַבֵּל וּמְלָכוּתָהּ
 לְעַם אַחֲרָן לֹא תִשְׁתַּבֵּק תִּדְק וְתִסָּף כָּל־אַלִּין מְלָכוּתָא
 וְהִיא תְּקוּם לְעֵלְמִיא: כָּל־קָבֵל דִּי־חֲזִיתָ דִּי מְטוּרָא אֲתַגְזֹרְתָּ מה
 אֲבָן דִּי־לֹא בִּידִין וְהִדְקָתָּ פְרִזְלָא נְחָשָׂא חֲסָפָא כְּסָפָא וְדִּהְבָּא
 אֱלֹהִים רַב הוֹדַע לְמַלְכָּא מָה דִּי לְהוּא אַחְרֵי דְנָה וַיַּעֲבֵב חֲלִמָא
 וּמְהִימָן פְּשָׁרָה: בְּאֲדִין מְלָכָא נְבוּכַדְנֶצַּר נִפְל מו
 עַל־אַנְפּוּהִי וּלְדַנְיָאֵל סָגֵד וּמְנַחָה וְנִחְחִין אֲמַר לְנַסְכָּה לֵיה:

ביאור | בִּידְךָ וְהִשְׁלִטְךָ בְּכָל־הוֹן. אֲנִי הוּא רֵאשָׁה דִּי דִּהְבָּא. [ובכל מקום אשר דרים בני האדם, חיית הבר ועוף השמים, נתן אותם בידך, והשליטך בכולם. אתה הוא ראש הזהב] של הצורה שראית בחלום. לט ובְתָרְךָ תְּקוּם מְלָכוּ אַחְרֵי אַרְעָא מְנַךְ. וּמְלָכוּ תְּלִיתָאָה, אַחְרֵי דִּי נְחָשָׂא, דִּי תְשִׁלְט בְּכָל־אַרְעָא. [ואחריך תקום מלכות אחרת, למטה ממך. היא המיוצגת בחלק הדמות העשוי כסף, שלמטה מראש הזהב, ומלכות שלישית, אחרת, של נחושת, שתשלוט בכל הארץ.] מ וּמְלָכוּ רְבִיעָאָה תְּהוּא תְּקִיפָה בְּפְרִזְלָא, כָּל־קָבֵל דִּי פְרִזְלָא מְהִדֵּק וְחָשֵׁל פְּלָא, וּכְפְרִזְלָא דִּי־מְרַעַע כָּל־אַלִּין תִּדְק וְתִרְעַע. [ומלכות רביעית תהיה חזקה כבדול, כפי שהברזל כותש ומרדד את הכול, 8

וכברזל שמרוצץ, שובר את כל אלה – המתכות האחרות, כך המלכות הזו תכתוש ותרוצץ. [מא ודי־חזיתָה – רגליָא ואַצְבָּעָתָא מְנַהֵן חֶסֶף דִּי פְחָר, ומְנַהֵן פְּרוּל – מַלְכוּ פְּלִיגָה תְּהוּוּה, ומִן־נְצַבְתָּא דִּי־פְרוּלָא לְהוּא־בֵּה, כָּל־קִבְלֵי דִי חֲזִיתָה – פְּרוּלָא מְעָרַב בְּחֶסֶף טִינָא.] ומה שראית – הרגליים והאצבעות מהן של חרס יוצר, ומהן של ברזל – משום שמלכות מחולקת היא תהיה, ומקושי הברזל יהיה בה, כנגד מה שראית – ברזל מעורב בחרס הטיט.] מִבּ וְאַצְבָּעָתָא רַגְלֵיָא – מְנַהֵן פְּרוּל, ומְנַהֵן חֶסֶף – מִן־קָצַת מַלְכוּתָא תְּהוּוּה תְּקִיפָה, ומְנַה תְּהוּוּה תְּבִירָה. [ואצבעות הרגליים – מהן ברזל, ומהן חרס מרמזות על כך שמקצת המלכות תהיה חזקה, ומקצת ממנה תהיה שבורה.] המלכות הרביעית לא תהיה אחידה בעצמתה ובתוקפה. חלקה מסומל בברזל, שהוא החומר החזק ביותר כאן; ואילו חלקה – בחרס, שהוא שביר מאוד. מִגּ וְדִי חֲזִיתָ פְּרוּלָא מְעָרַב בְּחֶסֶף טִינָא – מִתְעָרְבִין לְהוֹן בְּזַרְעֵי אִנְשָׁא, וְלֹא־לְהוֹן דְּבִקִּין דְּנָה עִם־דְּנָה, הָא־כְּדִי פְּרוּלָא לָא מִתְעָרַב עִם־חֶסֶפָא. [ומה שראית ברזל מעורב בחרס טיט – פשר הדבר: מתערבים יהיו בזרע אנשים, ואולם לא יהיו דבקים זה עם זה, הנה זה כמו שהברזל איננו מתערב עם החרס.] תהיה זו מלכות של תערובות שונות שאין בה יציבות. מִדּ וּבִיּוֹמֵיהוֹן דִּי מַלְכֵיָא אֲנּוֹן יָקִים אֱלֹהֵי שְׁמַיָא מַלְכוּ דִּי לְעֵלְמִין לָא תִתְחַבֵּל, ומַלְכוּתָהּ לְעַם אֲחֵרָן לָא תִשְׁתַּבֵּק, תִּדְק וְתִסָּף כָּל־אֵלִין מַלְכוּתָא, וְהִיא תִקּוּם לְעֵלְמַיָא, [ובימיהם של המלכים הללו – שליטי המלכות הרביעית – יקים אלוהי השמים מלכות שלעולמים לא תיהרס, ושאת מלכותה לעם אחר לא תניח. היא תכתוש ותאבד את כל המלכויות הללו, והיא תעמוד לעולמים,] מִהּ כָּל־קִבְלֵי דִי־חֲזִיתָ דִּי מְטוּרָא אֲתַגְזֹרֵת אֲבָן דִּי־לָא בִידִין וְהִדְקַת פְּרוּלָא, נְחָשָׁא, חֶסֶפָא, כֶּסֶף וְדִהָבָא, [כפי שראית שמההר ניתקה אבן שלא בידים ושברה את הברזל, הנחושת, החרס, הכסף והזהב.]

והוא מסכם: אֱלֹהֵי רַב הוֹדֵעַ לְמַלְכָּא מָה דִּי לְהוּא אַחְרֵי דְנָה. וְיַצִּיב חֲלֻמָּא, וּמְהִימֵן פְּשִׁרָה. [האלוה הגדול הודיע למלך מה יהיה אחרי זה. ואמת החלום, ונכון פתרונו.] אין זה חלום של דמיונות שווא אלא מעין נבואה על העתיד לבוא באחרית הימים, ומה שפתרתי לך הוא אמת.

מִו בְּאֲדִין מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נִפְלַע־אֶל־אֲנַפּוּהֵי וּלְדַנְיָאֵל סָגֵד וּמְנַחָה וְנִיחָחִין אָמַר לְנִסְכָּה לֵיה. [אז המלך נבוכדנצר נפל על פניו ולדניאל השתחוה ומנחה ודברים המעלים נחוחות ציווה לנסך לפניו.] נבוכדנצר ידע כמובן שדבר כזה אין אדם יכול לשער מדעתו, ולכן ראה בדניאל התגלמות של קדושה אלוקית, והשתחוה לו.⁹

עֲנֵה מֶלֶכָא לְדַנְיָאֵל וְאָמַר מִן־קִשְׁטֵי דֵי אֱלֹהֵכּוֹן הוּא אֱלֹהֵינּוּ וּמְרָא
 אֱלֹהֵינּוּ וּמְרָא מַלְכִין וְגַלְה רִזִין דֵי יִכְלַת לְמַגְלָא רְזָא דְנָה: אֲדִין
 מֶלֶכָא לְדַנְיָאֵל רַבִּי וּמִתְנַן רַבְרָבָן שְׂגִיאָן יְהִב־לָהּ וְהַשְׁלִטָה עַל
 כָּל־מְדִינַת בָּבֶל וְרַב־סַגְנִין עַל כָּל־חֲפִימֵי בָּבֶל: וְדַנְיָאֵל בְּעָא
 מִן־מֶלֶכָא וּמְנִי עַל עֲבִידְתָּא דֵי מְדִינַת בָּבֶל לְשִׁדְרָךְ מִישַׁךְ וְעֵבֶד
 נְגוֹ וְדַנְיָאֵל בְּתַרְע מֶלֶכָא: נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶכָא עֵבֶד צִלְם * א ג
 דִּי־דְהָב רֹמְמָה אֲמִין שְׁתִּין פְּתִיָּה אֲמִין שֶׁת אֲקִימָה בְּבִקְעַת דְּוִרָא
 בְּמְדִינַת בָּבֶל: וְנְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶכָא שְׁלַח לְמַכְנֵשׁ וְלֶאֱחֻשְׁדַּרְפְּנֵא * ב
 סַגְיָא וּפְחֹתָא אֲדַרְגְּזָרִיא גְדַבְרֵא דְתַבְרֵא תַפְתִּיא וְכָל שְׁלִטְנֵי
 מְדִינַתָּא לְמִתָּא לְחַנְפַת צִלְמָא דֵי הֶקֶים נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶכָא: בְּאֲדִין * ג
 מִתְּפַנְשִׁין אֲחֻשְׁדַּרְפְּנֵא סַגְיָא וּפְחֹתָא אֲדַרְגְּזָרִיא גְדַבְרֵא
 דְתַבְרֵא תַפְתִּיא וְכָל שְׁלִטְנֵי מְדִינַתָּא לְחַנְפַת צִלְמָא דֵי הֶקֶים

ביאור | מו ענה מלכא לדניאל ואמר: מן־קשטי די אלהכון הוא אלה אלהיננו ומרא
 מלכין וגלה רזין, די יכלת למגלא רזא דנה. [ענה המלך לדניאל ואמר: אמת
 הוא שאלוהיכם הוא אלוהי אלוהים ואדון מלכים ומגלה סודות, שהרי יכולת
 לגלות את הסוד הזה.]

מח אדין מלכא לדניאל רבי, ומתנן רברבן שגיאן יהב־לה, והשליטה על
 כל־מדינת בבל ורב־סגנין על כל־חפמימי בבל. [אז המלך את דניאל גידל,
 ומתנות גדולות רבות נתן לו, והשליטו על כל מדינת בבל, והשליטו להיות
 ראש הסגנים, הפקידים הגבוהים על כל חכמי בבל.] מט ודניאל בעא
 מן־מלכא, ומני על עבידתא די מדינת בבל לשדרך, מישך ועבד נגו,
 ודניאל בתרע מלכא. [ודניאל ביקש מהמלך, ולבקשתו מינה המלך על
 המלאכה - צורכי השלטון של מדינת בבל - את שדרך, מישך ועבד-נגו,
 שהם חנניה, מישאל ועזריה, ודניאל יושב בשער המלך.] הוא התמנה

באמצעות הכינויים המשמשים בהווה.
 ממלכת נבוכדנצר אמנם לא הייתה גדולה
 כמו האימפריה הפרסית שבאה אחריה,
 אבל בעתות גדולתה היא השתרעה מפרס
 ואסיה הקטנה, דרך ארץ ישראל ועבר
 הירדן ועד למצרים ולתימן.

העולם | אחשדרפן הוא תואר פרסי למשרה גבוהה
 מאוד של מושל אזור הכפוף ישירות למלך.
 (ראו גם עזרא ח, לו; אסתר ג, יב ועוד). נראה
 שהספר נכתב בסוף ימיו של דניאל, כאשר
 הממלכה הפרסית החליפה את השלטון
 הבבלי, וחלק מתפקידי העבר מתוארים

